

RYSZARD TORZECKI
(20. 03. 1925 – 20. 08. 2003)

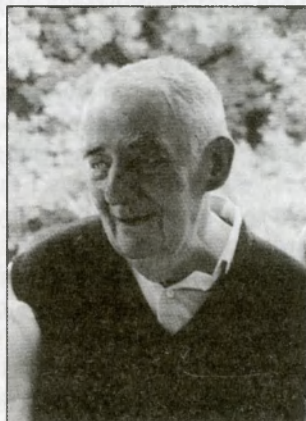

Foto B. Boberski

20 sierpnia 2003 r. zmarł w Konstancinie nestor polskich badań ukraiноznawczych, jeden z najwybitniejszych historyków stosunków polsko-ukraińskich doc. dr hab. Ryszard Torzecki. Urodził się 20 marca 1925 roku w Łodzi w środowisku robotniczym. Naukę w szkole średniej rozpoczął w Gimnazjum Miejskim w Łodzi pod kierunkiem Zygmunta Lorenza, znanego łódzkiego historyka. Okupację hitlerowską przeżył w Łodzi, pracując przymusowo. W roku 1946 ukończył Gimnazjum i Liceum Miejskie, a następnie podjął studia ekonomiczne w Szkole Głównej Handlowej w Łodzi. Ukończył je w 1949 roku. Następnie przez wiele lat pracował na różnych stanowiskach ekonomicznych w centralnych jednostkach gospodarki państwowej.

Po przełomie październikowym 1956 r. podjął eksternistyczne studia historyczne na Uniwersytecie Warszawskim, które ukończył w 1962 roku broniąc pracę magisterską na temat stosunków polsko-niemieckich w 1939 roku. Pod wpływem prof. Józefa Dutkiewicza rozpoczął badania dotyczące stosunków ukraińsko-niemieckich. W roku 1970 obronił pracę doktorską pod tytułem: *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy (1933-1945)*, wydaną w Warszawie w 1972 r.

W styczniu 1971 rozpoczął pracę naukową w Instytucie Historii PAN pogłębiając i rozszerzając badania naukowe w zakresie historii najnowszej Europy środkowo-wschodniej, a szczególnie stosunków ukraińsko-polsko-niemieckich. Swoje zainteresowania badawcze koncentrował wokół dziejów Europy środkowo-wschodniej w XX wieku, polityki wschodniej polityki Watykanu, dziejów Kościoła greckokatolickiego (niezwykle fascynowała

go postaci metropolity Andrzeja Szeptyckiego, którego obrony przed krytykami i pseudohistorykami w sposób niezwykle rzeczowy, spokojny i udokumentowany wielokrotnie się podejmował). Doc. Torzeckiego interesowała także II wojna światowa. Wiele pisał na temat reżimu okupacyjnego na Wschodzie, ruchu oporu, kwestii kolaboracji z Niemcami oraz ruchów niepodległościowo-wyzwoleńczych. Z czasem jednak coraz bardziej ograniczał swe zainteresowania do dziejów Ukrainy i stosunków polsko-ukraińskich w latach międzywojennych i w okresie wojny i okupacji. Był niezwykle skrupulatnym i obiektywnym badaczem. Materiały do swych prac zbierał nie tylko w archiwach i bibliotekach polskich, ale także w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Czechosłowacji i Stanach Zjednoczonych. Niestety nigdy nie udało mu się wyjechać na Ukrainę, mimo iż wielokrotnie próbował uzyskać zezwolenie na korzystanie z archiwów radzieckich. Jego działalność naukowa nie była tam mile widziana.

Wyjątkowość doc. Torzeckiego jako historyka polegała także na tym, iż materiał archiwalny starał się pogłębiać i konfrontować ze świadkami opisywanych wydarzeń. Dążył do nawiązania bezpośrednich kontaktów z byłymi polskimi i ukraińskimi politykami i działaczami przebywającymi po II wojnie światowej na emigracji. Miał zadziwiający dar komunikowania się z ludźmi często o odmiennych poglądach przez co zjednywał sobie u wielu szacunek i uznanie. Zbierał wspomnienia, relacje, opinie i wywiady. Utrzymywał stały kontakt ze środowiskiem ukraińskim w Polsce, szczególnie warszawskim, w tym i z duchowieństwem greckokatolickim, z wieloma z nich łączyła Go prawdziwa przyjaźń.

W 1986 r. przedstawił rozprawę habilitacyjną poświęconą mniejszości ukraińskiej oraz polityce władz państwowych II Rzeczypospolitej w stosunku do niej. Ukazała się ona drukiem w trzy lata później pt. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929* (Kraków 1989). Następnie podjął szerokie badania nad okresem najbardziej kontrowersyjnym w dziejach stosunków polsko-ukraińskich – latami wojny i okupacji. Zostały one uwiecznione kolejną książką – *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej* (Warszawa 1993). Była ona jakby ukoronowaniem Jego badań naukowych. Dziś nie sposób pisać o tamtych wydarzeniach nie odwołując się do tej publikacji. Jej Autor mógł bowiem już bez żadnych ograniczeń politycznych i cenzorskich przedstawić swoje badania. Mimo wciąż słabnącego zdrowia, bardzo uaktywnił się w latach dziewięćdziesiątych. Pisał, służył radą młodym naukowcom, brał udział jako konsultant w pracach powołanej przez Sejm RP Komisji do spraw Mniejszości Etnicznych i Narodowych. Śledził działalność powstałego w Przemyślu w 1990 r. Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego, utrzymywał stały kontakt z jego dyrektorem, zwracał się do władz z apelem o wspieranie działalności przemyskiej placówki. Ukra-

ińska niepodległość wyzwalała w nim wiele energii, wciąż powtarzał, że nie może uwierzyć w to co się stało. Baczenie śledził tak wydarzenia polityczne na Ukrainie, jak i tamtejszą historiografię, cieszyły Go zwłaszcza prace młodych ukraińskich historyków.

Stan jego zdrowia wciąż się pogarszał, zwłaszcza gwałtownie odczuwał słabnięcie wzroku. Dlatego też 1991 r. zrezygnował z zajmowanego stanowiska w Instytucie Historii PAN kontynuując pracę naukową w domu. W tym okresie bardzo związał się z warszawskim klasztorem oo. Bazylianów. Wciąż pragnął jak najobiektywniej wyświetlić postać jednego z najwybitniejszych synów duchowych św. Bazylego Wielkiego – greckokatolickiego metropolity lwowskiego abp. Andrzeja Szeptyckiego, który mimo niesprzyjających warunków politycznych do końca życia pozostał konsekwentnym orędownikiem zbliżenia polsko-ukraińskiego na zasadach partnerstwa i wzajemnego szacunku.

Od 1998 roku doc. dr hab. Ryszard Torzecki przebywał w Domu Rencisty PAN w Konstancinie. Poważna choroba oczu uniczyliwiła mu dalszą pracę naukową, choć do końca swych dni nie przestał śledzić badań stosunków polsko-ukraińskich oraz życia politycznego na Ukrainie.

Dorobek naukowy Ryszarda Torzeckiego obejmuje około 100 prac i artykułów, recenzji, wystąpień. Oprócz wymienionych pozycji książkowych na szczególną uwagę zasługują artykuły: *Niektóre aspekty hitlerowskiej polityki wobec Ukraińców (1940-1944)*, [w:] *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały*, t. V, red. T. Cieślak, (Warszawa 1969); *Geneza rozłamu w Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów*, „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej” 1969, t. V; *Polityka hitlerowska wobec okupowanej Ukrainy* [w:] *Związek Radziecki w latach wielkiej wojny narodowej 1941-1945*, red. P. Łossowski, Wrocław 1979; *Kontakty polsko-ukraińskie na tle problemu ukraińskiego w polityce polskiego rządu emigracyjnego i podziemia (1939-1944)*, „Dzieje Najnowsze” 1981, nr 1-2; *Z dziejów stosunków polsko-ukraińskich na Lubelszczyźnie*, [w:] *Stan i perspektywy badań historycznych lat wojny i okupacji: 1939-1945*, Warszawa 1988; *Metropolita Andrzej Szeptycki*, „Znak” 1988, nr 400(9); *Postawa metropolity*, „Więź” 1988, nr 7-8; *Mytropolyt Andrij Szeptyckij i nacjonalni problemy*, „Warszawskie Zapiski Ukrainoznawcze” 1989, z. 1; *Świat kultury i nauki Lwowa (1936-1941)*, [w:] *Każń profesorów lwowskich. Lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zebrane i opracowane przez Z. Alberta, Wrocław 1989 (wspólnie z C. Madajczykiem); *Ukraińcy we wrześniu 1939*, „Zustrični” 1990; *Polska myśl polityczna wobec kwestii ukraińskiej w czasie II wojny światowej (kraj i emigracja)*, [w:] *Polska – Polacy – mniejszości narodowe*, red. W. Wrzesiński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992; *Przyczyny i skutki konfliktu polsko-ukraińskiego w czasie II wojny światowej*, „Dzieje

Najnowsze” 1993, nr 3; *Wielki głód na Ukrainie w latach 1931-1933*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1994, z. 2; *Problemy porozumienia polsko-ukraińskiego w okresie II wojny światowej*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1994, z. 2; *Stosunki polsko-ukraińskie na powojennych rozdrożach. Próba bilansu*, „Dzieje Najnowsze” 1995, nr 4; *Piłsudski i Petlura w latach 1919-1923*, [w:] *Międzymorze. Polska i kraje Europy Środkowo-Wschodniej: XX wiek. Studia ofiarowane Piotrowi Łossowskiemu w 70-tą rocznicę urodzin*, Warszawa 1995; *Polacy – Ukraińcy w latach 1939-1948*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F” 1996, v. LI; *Sprawy polsko-ukraińskie przed i po Jalcie (1944-1945)*, [w:] *Jalta. Szkice i polemiki. Zbiór studiów*, red. M. Drozdowski, Warszawa 1996; *Federacja czy wspólna obrona niezależności. Piłsudski i Petlura w latach 1919-1923*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1996, z. 3; *Na drodze do jedności Kościoła greckokatolickiego i prawosławnego. Z dziejów współżycia grekokatolików z prawosławnymi w XX w.*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1997, z. 4-5; *Mysł ekumeniczna metropolity Andrzeja Szeptyckiego a porozumienie Kościoła rzymskokatolickiego z Cerkwią prawosławną*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1997, z. 4-5; *Na temat historiografii stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918-1956*, „Dzieje Najnowsze” 1998, nr 3; *Stosunki polsko-ukraińskie od epoki unii lubelskiej do 1945 r.* [w:] *Europa nieprovincjonalna. Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej*, red. K. Jasiewicz, Warszawa 1999. Publikował swe artykuły również w prasie ukraińskiej w Polsce, szczególnie w miesięczniku „Nasza Kultura” (dodatku do tygodnika „Nasze Słowo”).

Jego zaangażowanie naukowe i postawa społeczna zostały zauważone przez hierarchów Kościoła greckokatolickiego na Ukrainie. W 2002 roku metropolita lwowski abp większy Lubomyr kardynał Huzar nagroził Go specjalną hramotą za przybliżanie postaci abp. Andrzeja Szeptyckiego i wkład w pojednanie polsko-ukraińskie. Doc. Torzecki jeszcze za życia przekazał swój pokaźny księgozbiór i materiały rękopiśmienne do biblioteki klasztornej oo. Bazylianów w Warszawie.

Zmarł nagle 20 sierpnia 2003 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły się w cerkwi oo. Bazylianów w Warszawie. Wybitnego polskiego ukrainistę, wielkiego przyjaciela Ukrainy i konsekwentnego zwolennika zbliżenia polsko-ukraińskiego pożegnał polski świat naukowy oraz społeczność ukraińska w Polsce, a także przedstawiciele Ambasady Ukrainy. Odszedł człowiek i uczo-ny lecz wśród nas Polaków i Ukraińców, którzy Go znali pozostanie na zawsze o nim *Wicznaja pamiat'*.

MIROSLAW WERBOWY
STANISLAW STEPPIEN